

Олексій і Макарій НИЧИПОРУКИ:

служіння на стор у час розквіту і виживання

Анотація: Брати Макарій (1885–1971 рр.) Олексій (1887–1959 рр.) Ничипоруки – одні з перших євангельських віруючих, місіонери, пресвітери, піонери та очільники євангельського руху на Волині. Брати займалися місіонерством на Волині, Поліссі, Галичині. Олексій Ничипорук був першим пресвітером церкви євангельських християн у Рівному, Макарій заснував і очолив церкву у Здолбунові, згодом був пастором у Рівному. Олексій Ничипорук відповідав за євангельські громади на Рівненщині у міжвоєнному двадцятилітті. Макарій Ничипорук був старшим пресвітером у Рівненській області у 1944–1958 рр.

Крізь призму життя братів Ничипоруків у статті висвітлено роль пасторів у духовному й організаційному становленні окремої громади та об'єднання, їхню виховну та освітню роботу, опікування віруючими та громадами, роль у міжконфесійному порозумінні; становище пастора у радянський час, балансування між фізичним і духовним збереженням церкви, плекання нових служителів, самовідданість у служінні. Не пройшли повз увагу й особисті аспекти життя, побуту, адже це також є складовою образу пастора.

Ключові слова: *Макарій Ничипорук, Олексій Ничипорук, Волинь, Рівне, євангельські християни-баптисти, пресвітер.*

Annotation: Brothers Makarii (1885–1971) Oleksii (1887–1959) Nychyporuk were one of the first evangelical believers, missionaries, pastors, pioneers and leaders of the evangelical movement in Volyn. The brothers were involved in missionary work in Volyn, Polissia, and Galychyna. Oleksii Nychyporuk was the first pastor of the Evangelical Christians Church in Rivne, Makarii founded and was the leader of the church in Zdolbuniv, later he became a pastor in Rivne. Oleksiy Nychyporuk was responsible for evangelical communities in Rivne region during the interwar twenty years' period. Makarii Nychyporuk was the senior pastor of Rivne region in 1944–1958.

The article highlights through the brothers Nychyporuk's life the pastor's role in the spiritual and organizational development of a particular community and association, their educational work, care for believers and church communities, the role in interfaith understanding; the position of the pastor in Soviet times, balancing between the physical and spiritual church preserving, nurturing new ministers, devotion to ministry. We will not omit to mention the personal aspects of everyday life, because it is also a part of the pastor's image.

Keywords: *Makarii Nychyporuk, Oleksii Nychyporuk, Volyn, Rivne, Evangelical Christians Baptists, pastor.*

Бородинська Ліна, кандидат історичних наук, доцент, перекладач літературний редактор, автор книг і блогів з історії євангельського руху в Україні (Рівне, Україна). ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-4727-7720>

З глибин Вічності падають зерна^[1]

◆ Макарій та Олексій непересічні євангельські діячі Волині^[2], час служіння яких припав на важливі етапи становлення й утвердження євангельсько-баптистської спільноти, а також боротьби за виживання в умовах атеїстичного режиму.

Макарій народився 15 березня 1885 р., а Олексій – 10 лютого 1887 р. у білоруській родині Андрія і Марії Ничипоруків у с. Гацкі Бельського повіту Гродненської губернії. 1905 р. юнаки вирушили до м. Ковеля, де влаштувалися робітниками на залізниці. Саме в цьому місті брати, спочатку Олексій, а потім і Макарій, зустрілися з євангельськими віруючими і приєднався до ковельської громади євангельських християн, заснованої 1908 р.^[3]

Ковельська євангельська громада своєю появою завдячує дворянці Олені Рудзман (в окремих джерелах подано прізвище Рудзька) із Харкова та Анні Куровській з Одеси, які на вернулися в одеській громаді євангельських християн. Відвідуючи родичів у м. Ковелі, жінки зацікавили читанням Євангелії декого зі свого оточення і в квітні 1908 р. почали збиратися для вивчення Євангелії. Серед охочих були переважно працівники залізниці, Григорій Руцький, дядько А. Куровської – Франц Венцкевич, Олексій Ничипорук та інші.

З архівних документів дізнаємося, що у протоколі про відвідання зібрання євангельського товариства поліцейний наглядач зазначав:

«1908 р. червня 13 дня... під вечір... у квартирі залізничного службовця Григорія Руцького застав декількох чоловіків і жінок, які... були членами цього товариства (євангелістів) і збиралися... для читання Євангелії та обговорення релігійних питань». Серед присутніх був «Олексій Андрій Ничипорук, 21 року, холостий, домашньої освіти, перебуває у залізничному депо практикантом, приєднався до товариства... місяця півтора тому...»^[4].

Невдовзі ініціаторки євангельських читань запросили з Одеси пресвітера Й. Ф. Гоцького та проповідника І. М. Насипайка. Йосип Гоцький, молодий (на той час мав 31 рік) та освічений чоловік, ревний служитель, сприяв духовному утвердженню новонавернених.

«Товариство євангелістів» було неабиякою «новинкою» у Волинській губернії і фактом свого існування наробило переполоху як серед місцевої влади, так і серед православного духовенства. Начальник жандармерії звертався до губернатора за роз'яснення «чи справді товариство «Євангелістів» є

^[1] Фраза із поеми П. Тичини «Золотий гомін».

^[2] Волинь – історично-культурна область. За сучасним адміністративним поділом – це територія Волинської, Рівненської, західної частини Житомирської областей, північної частини Тернопільської і Хмельницької областей, між річкою Західний Буг і верхньою течією річки Тетерів (притоки Дніпра). 1921 р. вона була розділена на Східну та Західну Волинь. Західні Волинь ввійшла до складу Польщі.

^[3] Об'єднувавшемся в г.Ковеле общество евангелистов. *Центр льний держ вний історичний архів Укр іни у м. Києві (ЦДІАК Укр іни)*, ф. 1335., оп. 1., спр. 867, арк. 330.

^[4] Там само, арк. 345.

сектою баптистів, і якщо так, то чи легалізована ця секта»^[5]. А місцевий протоієрей був вкрай невдоволений тим, що для боротьби із сектантством його «на старості років... змушують вивчати Євангелію»^[6].

Хоча волинський губернатор 19 серпня 1908 р. повідомляв начальнику жандармерії, що Найвищим Указом про зміцнення начал віротерпимості від 17 квітня 1905 р. «віросповідній секті «штундистів» надано право безперешкодно влаштовувати молитовні зібрання»^[7], переслідування тривали. Після чергового розгону зібрання активні члени «товариства євангелістів», зокрема й Олексій Ничипорук, написали Йосипу Гоцькому листа:

«Тиск з боку влади посилюється. Прохання, подання, клопотання і телеграми про дозвіл зібрань поки залишаються марними. У вівторок, 17 лютого, як тільки закінчилося зібрання, поліція ввірвалася... переписала всіх присутніх і арештувала А. Диммеля, брата, який приїхав із Харкова і читав проповідь польською мовою...

Два дні тривали суворі допити, найбільше допитували сестру Олену Олександрівну.

Вважаємо за свій обов'язок попередити вас, що якщо хтось із вас суди думає приїхати, то й того може спіткати доля брата Диммеля. Коли будете їхати, то прихопіть із собою п'ять календарів, «Сеятеля» і ... видання Брауна» (Ковель, 22 лютого 1909 р.)^[8].

Як би там не було, у червні 1909 р. 38 осіб прийняло хрещення, припускаємо, від своїх духовних наставників із Одеси. Серед перших охрещених були і брати Макарій та Олексій Ничипоруки.

26 листопада 1910 р. ковельська громада була зареєстрована як філія петербурзької громади євангельських християн^[9]. (Очевидно, активні контакти з одеськими одновірцями припинилися зі смертю Йосипа Гоцького 25 квітня 1910 р.)^[10].

Автори книжки «Євангельський рух на Волині» зародження церкви у м. Ковелі назвали образно: «Сіялося у Петербурзі й Одесі – зросло в Ковелі»^[11]. Ми ж продовжимо: «Те, що зросло в Ковелі, дало щедрий врожай по всій Волині». Підтвердженням тому є служіння Олексія і Макарія Ничипоруків.

^[5] Там само, арк. 332.

^[6] Шендеровский Л. Евангельские христиане. Возрожденное евангельское движение в исторической христианской церкви: исторический очерк (XIX-XX вв.). Торонто: Издание Канадского союза евангельских христиан, 1980. С. 224.

^[7] Об образовавшемся в г.Ковеле обществе евангелистов. ЦДІАК Укр їни, ф. 1335., оп. 1., спр. 867, арк. 333.

^[8] Там само, ф. 1598., оп. 1., спр. 155, арк. 184.

Йосип Федорович Гоцький, проповідник і пресвітер Одеської церкви євангельських християн.

З РАДОЩАМИ В СЕРЦІ ПРИНЕСЕМ СНОПИ^[12]

◆ Завдяки спілкуванню із петербурзькими євангельськими християнами духовні пориви та місіонерські прагнення Олексія Ничипорука реалізувалися у навчанні на біблійних курсах, організованих Іваном Прохановим 1913 р. у м. Петербурзі. Догматика, гомілетика, апологетика, пояснення Старого та Нового Заповітів, історія християнства – усі ці дисципліни формували теоретичну підготовку майбутнього євангельського лідера. Та чи не найважливішим у період навчання Олексія Ничипорука була практика – проповіді у різних євангельських громадах Росії, досвід, набутий у спілкуванні з корифеями євангельського вчення та спільне з ними служіння.

Перша світова війна змінила звичний ритм життя. Припинилася діяльність курсів. Олексія мобілізували до армії, однак він, на відміну від багатьох одновірців, відмовився взяти зброю до рук. Як свідчить його біограф М. Подворняк, справу О. Ничипорука довго вирішували у різних військових установах, і врешті закрили, а Олексія невдовзі звільнили від служби^[13].

Заснування церкви у Здолбунові

◆ Тим часом спокійніший і більш прив'язаний до сім'ї Макарій одружився з німкенею євангельського сповідання Емілією Шредер. Невдовзі, 1913 р., разом із вагітною дружиною, батьком і сестрою Ганною переїхав до м. Здолбунова – вузлової залізничної станції, де влаштувався слюсарем у залізничному депо. Незадовго після народження доньки Ніни Емілія померла^[14].

Напевно, тільки глибока віра та міцна надія на Бога дозволили Макарію Ничипоруку здолати сімейні потрясіння і взятися за благовістя. Саме тут, у Здолбунові, відбулися його перші, неспішні, але впевнені кроки місіонера. Євангельських віруючих у Здолбунові не було, тому Макарій почав шукати їх в інших населених пунктах. Недалеко від містечка розташовувалася чеська колонія Миротин, усі мешканці якої були баптистами. Там Макарій Ничипорук і знайшов собі однодумців і побратимів у благовісті серед українців. Разом із Павлом та Ельжбетою Кратохвилами, жителями Миротина, він почав заохочувати своїх співробітників до читання Євангелії. Невдовзі коло зацікавлених зростало, а 1916 р. у Здолбунові було засновано євангельську громаду, пресвітером якої став Макарій Ничипорук. М. Подворняк писав про зародження громади у Здолбунові:

^[9] Шендеровский Л. Євангельские христиане... С. 225.

^[10] Иванова Т. Первая одеская церков ЕХБ в документах и свидетельствах. Одесса, 2019. С. 73.

^[11] Гапонюк Л. А. Пирожко М. О., Чайка В. Г. Євангельський рух на Волині в документах і долях людей. Луцьк: ХМ «Українська місія благовістя», 2009. С. 35.

^[12] Слова з поширеної у міжвоєнному двадцятилітті євангельської пісні «Будем розсівати Слово Боже всюди» (Псалмоспіви. Збірник Богослужбових псалмів і духовних пісень. Кременець: накладом Д. Гарасевича, 1939. С. 121.

^[13] Подворняк М. Небесний дім. Вінніпег–Чикаго: Дорога правди, 1965. С. 161–162.

^[14] Запис у блокноті Макарія Ничипорука. *Родинний архів Ничипоруків.*

Родина Павла та Ельжбети Кратохвилів (сидять у центрі). Другий зліва стоїть – Макарій Ничипорук, друга злів сидить – Амалія Ничипорук. Здолбунів, 1916 р.^[*]

«Ця церква була ніби іскорка, що впала на широку волинську землю. Вона потім розпалася великим вогнем, охоплюючи довколишні міста і села. Членами першої євангельської громади в Здолбуніві були українці, чехи, поляки, а навіть німці»^[15].

16 жовтня 1916 р. Макарій одружився з донькою Кратохвилів, Амалією (1895 р.н.). Дівчину хвилювало, чи не стане у майбутньому пам'ять про першу дружину перешкодою у стосунках із чоловіком, тому Макарій обіцяв, що ніколи не згадуватиме її. Обіцянки, як стверджують його діти, дотримався. Тому про маму Ніни ніхто нічого не знає. Амалія виховала дівчинку як рідну, тим більше, що сама дочок не мала. Вважаємо, що ця особиста деталь із життя служителя яскраво демонструє з одного боку твердість слова, з іншого – прихильність і любов до сім'ї, цінування почуттями інших. У Макарія й Амалії народилося п'ятеро синів: Мирослав, Володимир, Йосип, Ярослав і Юрій. Вдома діти говорили з мамою чеською мовою, з батьком – російською, а в школі – польською. Батьки ж між собою говорили і чеською, і російською. Син Ярослав згадував, що батько, більшість свого життя проживши в Україні, не міг навчитися говорити українською^[16]. На це нарікали і галицькі баптисти, які не раз слухали проповіді Макарія Ничипорука російською мовою, коли він відвідував Галичину в місіонерських подорожах^[17].

^[15] Подворняк М. Небесний дім. С. 163.

^[*] Усі фотодокументи у цій статті люб'язно надані автором і зберігаються в Архіві історичного товариства «Сувій» при Рівненському ООЦ ЄХБ.

^[16] Інтерв'ю з Ничипорукот Ярославом Макаровичем (1925 р. н., м.Здолбунів), записали Бородинська Л.І., Корнійчук І.М. 25.02.2012 р. *Архів історичного тов риств «Сувій» при Рівненському ООЦ ЄХБ (ІТ «Сувій»)*.

Сім'я Макарія та Амалії Ничипоруків. Імовірно, 1928–1929 рр.

Поширення євангельського вчення на Волині

◆ Перша світова війна, а слідом за нею революційні події, радянсько-українська та радянсько-польська війни спричинювали часті зміни влади, міграцію населення, розруху і безлад у краї. Багатьом волинянам довелося залишити рідні домівки, переїжджаючи на тимчасове проживання на схід. Чоловіків призовного віку мобілізували до армії, де вони часто мусили воювати проти своїх же співвітчизників у складі ворожих армій. А ті, що самі не брали участі у бойових діях, потерпали від нестачі харчів, напливу біженців, грабування.

Однак попри те, що всі військові перипетії принесли на українські землі розруху, ще більше зuboжіння й так незаможних селян, фізичне та психологічне нищення українців, все-таки, як і будь-який суспільний виклик, вона мала і позитивні наслідки. Бурхливий нестабільний час спонукав людей до духовних пошуків, до сподівання на Бога і Його захист, що породжувало інтерес до читання Біблії. Одним із результатів постійної міграції населення стало стрімке поширення різноманітних ідей, зокрема й євангельського вчення. Загалом, поява євангельського вчення на Волині після Першої світової війни мала три шляхи: 1) його приносили волиняни, що служили в російській армії і перейняли ці погляди від інших військовослужбовців або довідалися про вчення від місіонерів у німецькому полоні; 2) деякі мешканці Волині, перебуваючи в роки війни у тилу, найчастіше в Катеринославській губернії, знайомилися там із євангельським ученням; 3) окремі люди самотужки читали Євангелію російською мовою, обмірковували прочитане,

¹¹⁷¹ Домашовець Г. Нарис історії Української євангельсько-баптистської церкви. Ірвінгтон—Торонто, 1967. С. 163–164.

усвідомлюючи, що їхнє життя не відповідає настановам Святої книги, і шукали однодумців.

1918 р. Олексій Ничипорук переїхав на Волинь і оселилися поруч із братом, у м. Здолбунові, де влаштувався на залізницю слюсарем^[18]. Того самого року Олексій одружився із Анною Йосипівною Радчук з Олександрії. Згодом у них народилося два сини і донька: Володимир, Євген та Лідія.

Разом із братом Макарієм він почав проповідувати Євангелію у м. Здолбунові та селах Волині. Очевидно, у цей час Олексій приєднався і до церкви євангельських християн у Рівному, яка обрала його пресвітером.

Оскільки у багатьох населених пунктах уже були гуртки людей, які збиралися для читання Біблії, то постала потреба навчити тих, хто вже навернувся до Бога, відкрив своє серце для євангельського вчення, об'єднати та сприяти організації громад. Яскравим прикладом служіння Ничипоруків у цій сфері було постання громади євангельських християн у с. Посникові, Берегах і Дорогостаях (тепер Рівненська обл.).

На свято Трійці, 30 травня 1920 р., євангельських віруючих у Посникові відвідав Олексій Ничипорук разом із співаками рівненської церкви. Тієї неділі було заплановане хрещення, на яке зібралися віруючі з навколишніх сіл. Олексій Ничипорук та інші служителі провели бесіду з нововерненими перед хрещенням, що, очевидно, до цього раніше не практикувалося. Про переживання нововернених дізнаємося з автобіографії учасника тієї бесіди, одного з перших віруючих у с. Береги, Івана Гордіюка.

«Прийшла весна 1920 р. Йшла війна між Польщею та Росією, чи як тоді казали, з більшовиками. Ми збиралися по хатах для богослужіння, без всяких обрядів і церемоній [...] Пронеслася чутка, що треба нам прийняти ще «хрещення» в воді. Ми всі були охрещені у православній вірі, як були дітьми. Ми увірували в Христа, як в свого особистого Спасителя, ми маємо вічне життя – нащо ж нам ще хреститись? [...] Ми були проти православних обрядів, бо вони були прикметами мертвих християн, які надіються на спасіння через виконання церковних обрядів і добрими ділами. Але прийшла неділя і ми пішли до села Пісникова. Цілу дорогу ми дискутували – треба приймати хрещення чи ні. Був гарний погожий день. У Пісникові зібралось багато людей з різних сіл – послідовників «нової віри». З Рівного прибули пресвітер Олексій Ничипорук і кілька душ – співаків з хору. Вони співали дуже гарно.

Було звичайне зібрання. Після зібрання сказали, що хто хоче прийняти хрещення, то нехай погодиться на іспит. Що за іспит? Де це написано? І знову пішла розмова, що то є хрещення, іспит і для чого він. Одні казали, що це треба, бо ж старші брати це говорять, другі казали, що треба перше побачити, як воно робиться і для чого. Я особисто хотів піти на іспит, щоб переконався, що воно таке і коли не відповідає Святому Письму, то відмовитися. Я молився в душі, щоб Господь Сам мене наставив, щоб я міг все робити згідно з Його волею.

Коли я зайшов у кімнату, де проводили іспит, то був там тільки один брат, знайомий мені – А. Мельник з Посникова, решта були незнайомі

брати і сестри з Рівного. Питання ставили мені такі: Чи вірите ви, що Ісус Христос спас вас від осуду? Де була б ваша душа, коли б ви зараз померли? Чи можна віруючому чоловікові одружуватися з невіруючою жінкою? На який час людина обіцяє служити Богові? Чи даєте ви обітницю служити Богові?

Після цієї розмови мені сказали вийти з кімнати, а опісля покликали і сказали, що мене приймають у члени церкви і сьогодні я зможу прийняти хрещення»^[19].

Після хрещення 13-ти осіб було звершене хліболамання, про яке Іван Гордіук згадував як про таке, «чого з нас ще ніхто не бачив». Після богослужіння відбулося членське зібрання, на якому Олексій Ничипорук дав настанову охрещеним, пояснив значення хрещення, суть церкви та обов'язки її членів. Усім присутнім запропонував об'єднатися у єдину громаду – посниківську з філіями у Дорогостаях і Берегах. Головну священнодію церкви – хліболамання – ухвалено звершувати щомісяця, збираючись для цього разом почергово у Посникові, Дорогостаях і Берегах. Членське зібрання під керівництвом Олексія Ничипорука також обрало пресвітера – Артема Мельника^[20].

Олексій Ничипорук (1887–1959 рр.)

Олексій Ничипорук – пресвітер у Рівному

◆ 1921 рік приніс зміни як у суспільне життя нашого краю, так і в життя євангельських віруючих, яке значною мірою залежало і від політики держави щодо протестантів і від можливості налагодити взаємозв'язки з одновірцями та організувати свою діяльність. За Ризьким мирним договором між РРФСР і УСРР, з одного боку, та Польщею – з другого, підписаним 18 березня 1921 р. значна частина Волині, Галичина та Західна Білорусь відійшли до Другої Речі Посполитої, у складі якої перебувала до 17 вересня 1939 р. Це були складні та суперечливі, і водночас результативні часи для розвитку протестантських спільнот. З одного боку, польська держава проголошувала віротерпимість, а з іншого привілейоване становище відводила католицькій церкві. До того ж протестантські громади часто розвивалися в середовищі православного

^[18] Memorial w sprawie szerzenia się ruchu szundystów i baptystów na Wołyniu. *Archiwum Akt Nowych w Warszawie (AAN), Ministerstwo Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego (MWRiOP)*, sygn. 1446, str. 68–76.

^[19] Автобіографія Гордіюка Івана Степановича. *Спог ди минулих літ*. Рукопис. С. 101.

^[20] Там само, с. 102.

Хрещення зверхує Олексій Ничипорук. Рівне, 1921 р.

населення, часто вороже налаштованого до іновірців. Все-таки міжвоєнне двадцятиліття стало найвагомим етапом розвитку євангельських християн Волині і провідна роль у цьому належить саме Олексію Ничипоруку. Саме тоді відбулася розбудова рівненської громади євангельських християн, її стрімке кількісне зростання, легалізація польською владою.

1923 р. О. Ничипорук із сім'єю переїхав до Рівного і повністю віддався служінню в церкві: будівництво дому молитви, реєстрація громади у воєводській управі, духовне наставництво, опікування дочірніми євангельськими громадами. 1924 р. Олексія Ничипорука рукопоклали на пресвітерське служіння у рівненській громаді. Здійснили цю священнодію пресвітер варшавської громади євангельських християн Л. Шендеровський та пресвітер із Ковеля — Ф. Венцкевич, яких раніше рукопоклали І. Проханов та В. Павлов^[21].

Тут варто звернути увагу на те, що рукопокладення у євангельських християн було явищем нечастим. Наприклад, у Союзі слов'янських громад євангельських християн і баптистів наприкінці 20-х років ХХ ст. було 88 пресвітерів. Лише 17 із них було рукопокладено. Із 17 рукопокладених пресвітерів тільки шестеро мешкало на Волині й очолювало громади євангельських християн^[22]. Водночас у євангельських християн за потреби обов'язки пресвітера міг виконувати уповноважений на це громадою чи об'єднанням член церкви. Наприклад, члени рівненської церкви Устим Біліца і Гнат Гусарук були місіонерами і здійснювали священнодії у невеликих сільських громадах за дорученням об'єднання.

^[21] Pismo Związku Słowiańskich Zborów Ewangelicznych Chrześcijań w Polsce do Ministerstwa Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego. *AAN, MWRiOP*, sygn. 1442, str.393.

^[22] Wykaz przelożonych w Związku Słowiańskich Zborów Ewangelicznych Chrześcijań i Baptystów w Polsce. *AAN, MWRiOP*, sygn. 1442, str. 389–392.

Зауважимо, що серед євангельських церков Польщі рівненська громада була чи не найбільшою. У міжвоєнний період вона зазнала особливого розквіту як у духовній роботі, так і в кількісному складі. 1923 р. хрещення взагалі відбувалося двічі, влітку і восени. При чому заповіт із Богом уклали 209 осіб^[23]. Станом на червень 1923 р. громада євангельських християн у Рівному нараховувала 430 членів. Це була найчисельніша євангельська спільнота не лише на Волині, а у всій Польщі.

Членами рівненської церкви євангельських християн були мешканці міста і навколишніх сіл. Громада у цей час збиралася в орендованому, що викликало неабиякі труднощі. Тож перед пресвітером постало два завдання: всіляко сприяти зрошуванню місцевих служителів, аби мешканці навколишніх сіл могли створити самостійні громади; забезпечити рівненську громаду сталим приміщенням. Так із 1924 р. почалося утворення незалежних громад у селах навколо Рівного. Відбувалося це поступово: спочатку у цих населених пунктах утворювалися групи віруючих, які проводили богослужіння, якщо там були люди з лідерськими і проповідницькими здібностями. Згодом фактично утворювалися незалежні громади, які формально могли входити до складу рівненської громади. Усе це залежало від їхньої можливості отримати реєстрацію в державних органах влади. Загалом на основі рівненської громади євангельських християн у 20-30-х роках ХХ ст. утворилися громади у селах Білів, Городок, Омеляна, Городище, Колоденка, Шпанів, які діють і донині. З поступовим відходом віруючих у ці громади вже у середині 20-х років кількість членів рівненської церкви скоротилася більш як у двічі. 1925 р. громада нараховувала 176 членів^[24].

До питань здобуття власного приміщення для церкви Олексій Ничипорук, здавалося б, був майже не причетний. Його ім'я у взаємозв'язку з цим питанням згадується у документах тільки один раз. Оскільки громада ще не була зареєстрована у державних органах влади, то ділянку під забудову придбали для приватного користування на ім'я Олексія Ничипорука та поважного служителя Павла Бахура, які передали її в оренду члену церкви, котрий і опікувався будівництвом. Загалом питаннями будівництва дому молитви займалася церковна рада. А коли 19 листопада 1928 р. новозбудований будинок перейшов у власність уже зареєстрованої громади, документ підписали члени церковної ради^[25].

Таке становище було характерним для євангельських християн, у яких вирішальну роль в організаційних питаннях відігравали загальне зібрання та церковна рада, а пресвітер займався духовною та виховною роботою^[26]. До того ж він не завжди очолював церковну раду. Наприклад, у рівненській громаді у 1928 – 1931 рр. головою і скарбником ради був

^[23] Księga protokołów z posiedzeń Zarządu – Komitetu Związku Ewangelicznych Chrześcijan i Baptystów. Str. 5.

^[24] Там само, str. 46.

^[25] Akt kupna-sprzedaży nieruchomości położonej w m. Równem, przy ulicy Szpitalnej pod № 39.

^[26] Ярцев А. Секта євангельських християн Москва: Издание акц. об-ва «Безбожник» тип. изд-ва «Крестьянская газета», 1928. С. 14.

Павло Бахур, а пресвітер Олексій Ничипорук поруч з іншими — членом^[27]. Польща декларувала віротерпимість і не здійснювала прямого і відкритого переслідування євангельських течій, водночас низку питань, пов'язаних із життєдіяльністю євангельських християн було вирішити непросто. Незважаючи на те, що порядок легалізації громад було чітко визначено, на місцевому рівні, і часто з відома Міністерства релігійних визнань та народної освіти Польщі, узаконення діяльності громад євангельських християн відбувалося з порушеннями норм визначених положенням.

Олексію Ничипоруку доводилося тричі подавати документи у воєводську управу: заяву, список керівників громади (пресвітер і диякони), членів ради громади та список 50 повнолітніх членів церкви^[28]. Перший набір документів начебто «знищено» (хоча нині він зберігається в архіві), на другий — не було реакції. І лише після третього звернення, коли усі документи були завірені нотаріусом (хоча норми цього й не вимагали), громада отримала відповідь^[29].

За вказівкою рівненської повітової влади поліцейні відділки у Рівному та навколишніх селах перевіряли наявність і благонадійність тих людей, чий імена були внесені до кожного зі списків^[30, 31]. Через півтора року після початку процесу, 16 вересня 1927 р., громада євангельських християн у Рівному, яка нараховувала 246 членів, була зареєстрована волинською воєводською управою^[32]. А 12 березня 1928 р. воєводська влада зареєструвала Олексія Ничипорука як пресвітера громади євангельських християн у Рівному.

Поступово громада у Рівному перетворювалася на осередок євангельського життя Польщі. Тут діяли розвинутий молодіжний та жіночий гуртки, працювала недільна школа, а хор не лише служив під час зібрань місцевої громади, а й відвідував громади Волині і Полісся. З рівненської церкви походили очільник молодіжного служіння у Польщі — Петро Троян, голова жіночого руху євангельських християн Польщі — Олександра Куценко. А місцеві регенти Артем Казимирський, Авдій Воробей і Сергій Бичковський працювали не лише з місцевим хором, а й були композиторами і проводили регентські курси у різних євангельських громадах Польщі.

М. Подворняк у книзі «Небесний дім» писав про євангельських християн у Рівному:

^[27] Akt kupna-sprzedaży nieruchomości położonej w m. Równem, przy ulicy Szpitalnej pod № 39.

^[28] Podanie Zboru ewangelicznych chrześcijan w Równem do wojewody Wołyńskiego przez starostwo Rówieńskie. 23 lutego 1926 r. *Державний архів Рівненської області (Держархів Рівненської обл.)*, ф. 30, оп. 18, спр. 1140, арк. 1–4зв.

^[29] Podanie Zboru ewangelicznych chrześcijan w Równem, ul. Szpitalna, 39 do Starosty powiatowego w Równem. 29 kwietnia 1927 r. *Держархів Рівненської обл.*, ф. 30, оп. 18, спр. 1140, арк. 34зв – 39.

^[30] Там само, арк. 5–19 зв.

^[31] Podanie Zboru ewangelicznych chrześcijan w Równem, ul. Szpitalna, 39 do Starosty powiatowego w Równem. 23 sierpnia 1927 r. *Держархів Рівненської обл.*, ф. 30, оп. 18, спр. 1140, арк. 42–44 зв.

^[32] Spis zborów Rówieńskiego oddziału Związku słowiańskich zborów ewangelicznych chrześcijan w Polsce. 1 maja 1933 r. *Держархів Рівненської обл.*, ф. 30, оп. 18, спр. 2133, арк. 79–80 зв.

Гурток молоді та служителі церкви євангельських християн у Рівному. 1929 р.
Олексій Ничипорук – у центрі.

«Громада була також сильна організаційно, була громадою дисциплінованою і мала місійного духа. А все це треба завдячувати невтомному її пресвітерові братові Олексієві Ничипорукові... У своєму ставленні до справи Божої брат О. Ничипорук був постійно уважний, співчутливий до всіх братів і сестер. Тому кожен член його громади завжди міг підійти до нього зо всіма своїми потребами і знайти в нього повне співчуття, дійсне дбайливе серце християнина-проповідника. Любив понад усе Боже діло, дбав про церковну дисципліну, сам пильнував дотримуватися порядків церкви й інших до цього спонукував»^[33].

Тому пресвітер Олексій Ничипорук мав надзвичайний авторитет серед віруючих. Єдиний очевидець, з яким вдалося поспілкуватися автору статті, Василь Єфимчук, підтвердив спогади М. Подворняка:

«Його називали просто «Алексей». Був надзвичайно авторитетним, достатньо було просто його слова. Пам'ятаю говорили: «Алексей сказав...». Це означало, що так і має бути. Проповіді були у нього такі духовні»^[34]. Говорив і проповідував пресвітер переважно російською, іноді – польською мовами. Щоб докладніше змалювати портрет служителя нижче подаємо уривок із його статті у журналі «Ewangeliczny Czescijjanin»^[35]:

Святе Письмо подає нам п'ять видів молитви:

1. В Євангелії святого Матвія 6:6 читаємо: «А ти, коли молишся, увійди до своєї комірчини, зачини свої двері, і помолися Отцеві своєму, що в

^[33] Подворняк М. Небесний дім. С. 166.

^[34] Інтерв'ю з Єфимчуком Василем Степановичем (1927 р.н., с. Колоденка, проживає в смт. Квасилів), записала Бородинська Л. І. 19.05.2016 р. *Архів ІТ «Сувій»*.

^[35] Nychporuk A. Czujciez a módlcie się. *Ewangeliczny Czescijjanin*. 1936. № 3. S. 4–5.

таїні; а Отець твій, що бачить таємне, віддасть тобі явно». Це молитва на самоті; вона може відбуватися в кімнаті, коморі, столі, на полі чи в лісі. Ніхто не бачить і не чує того, хто молиться, окрім Небесного Отця. В такій молитві людина все розповідь Господу, всі найглибші таємниці серця; може покаятися у всіх своїх гріхах і про все просити.

2. Другий вид молитви описаний в Євангелії святого Матвія, 18: 19-20: «Де двоє чи троє в Ім'я Моє зібрані...». Це молитва найменшої групи віруючих осіб, передусім – віруючої родини. Молитва рання, молитва перед і після споживання Божих дарів, молитва вечірня. Родина, яка так молиться, переживає блаженні хвилини. Вона щодень поклоняється своєму Господу і несе до Нього вдячність і прохання дальших благословень.
3. Молитва у невеликій групі віруючих осіб. Читаємо в Діях апостолів 4: 21-31, що переслідувані апостоли з цілковитим завзяттям звернулися до Господа і їхня щира, сердечна молитва мала таку силу, що те місце, де вони молилися затрусилося і Господь сповнив їх Духом Святим.
4. Молитва на богослужіннях, про яку згадує апостол Павло в Посланні до коринтян 14: 16-17. Ця молитва також слугує збудуванню присутніх на богослужінні і заохоченню до молитви наближених. Така молитва має багато сили, бо це молитва церкви Христової. Часто можна зауважити, що в деяких громадах і церквах зникає молитва звичайних членів церкви, а молиться тільки проповідник. Це свідчить про те, що в такій громаді настало охолодження першої любові до Господа.

Дорогі мої, не занедбуймо цього виду молитви. Апостол у Першому посланні до Тимофія, 2: 1-9 пише: «Отже, перш над усе я благаю чинити молитви, благання, прохання, подяки за всіх людей, за... всіх, хто при владі... що хоче, щоб усі люди спаслися... Хочу я, щоб мужі чинили молитви на кожному місці... Так само й жінки...»

5. П'ятий вид молитви згадується в Посланні до ефесян, 6:18. Там сказано: «Усякою молитвою й благанням кожного часу моліться духом». Це означає, що ми можемо завжди і скрізь молитися без слів, а лише нашими думками здійматися до Господа. Можемо, наприклад, іти дорогою, працювати, бути в колі людей, в управі, в суді, на зібраннях тощо і підносити наші думки у молитві до Господа.

Про молитву сказано у багатьох місцях Святого Письма, тут процитовано тільки декілька місць, та все одно часто ми не звертаємо і на них уваги. Як мало є таких людей, які справді моляться завжди на самоті, в родині, на загальних і молитовних служіннях та в душі...

Пильнуймо і молімося!

Громада євангельських християн у Здолбунові під проводом Макарія Ничипорука, хоч і пережила 1923 р. невелике потрясіння, продовжувала місійну працю. Із 47 членів 1924 р. за три роки вона зросла до 85. При громаді діяли молодіжний та жіночий гуртки, неділяна школа та хор. Спільно з Макарієм служіння пресвітера виконував Григорій Руцький.

Рада церкви євангельських християн у рівному, 1929 р. Олексій Ничипорук – у центрі.

Об'єднання євангельських християн у Польщі

◆ Діяльність братів Ничипоруків не обмежувалася тільки служінням у місцевих громадах, де їх було обрано пресвітерами. Вони намагалися всіляко дбати про євангельських віруючих у цілому краї, створюючи громади, опікуючись ними духовно та обстоюючи їхні права перед владою. 1921 р. Олексій та Макарій Ничипоруки скликали з'їзд представників громад євангельських християн на Волині. Під час з'їзду, на який було запрошено представників 19 громад євангельських християн було утворено Союз євангельських християн на Волині^[36]. Очолив його Олексій Ничипорук. Це об'єднання стало фундаментом для Союзу слов'янських громад євангельських християн у Польщі, у керівництві якого пресвітер рівненської громади незмінно займав місце заступника. Окрім того Олексій Ничипорук очолював рівненський відділ – один із семи територіальних відділів Союзу, що охоплював Рівненський, Здолбунівський, Кременецький, Сарненський повіти.

Цікаво, що прохання про дозвіл на проведення об'єднаної з'їзду в управу волинського воєводства подавав Макарій, однак керівником цього союзу став Олексій. Якщо молодший брат був енергійнішим, ініціативнішим і рішучішим, то старший – більш врівноваженим і спокійним, відігравав роль тилу, підтримки, мудрого порадника.

Попри це Макарій Ничипорук був одним із найбільш плідних євангельських діячів міжвоєнного періоду. Його благовістя не обмежувалося лише Волиню. Із проповіддю Євангелії він відвідав чимало громад у Галичині і

^[36] Podanie M. Nyczyporka, przezbitera zboru ewangelicznych chrześcijan w Zdołbunowie do Wojewody Wołyńskiego. 1921 r. *Держархів Рівненської обл.*, ф. 30, оп. 18, спр. 489, арк. 1.

на Поліссі. У багатьох місцевостях звершував хрещення перших євангельських віруючих, даючи початок їхнім євангельським громадам.

Дослідник Г. Домашовець у своїй книзі «Нарис історії української євангельсько-баптистської церкви» зазначав, що євангельсько-баптистський рух в Галичині був започаткований саме М. Ничипоруком, який 1921 р. охрестив М. Лютого та М. Козака в с. Гриковичі (нині Риковичі Волинська обл.)^[37]. Щоправда обидва галичанина самі прийшли на Волинь, шукаючи євангельських віруючих. Знайшли таких у с. Орищі. Туди саме прибув Макарій Ничипорук, щоб здійснити перше хрещення у селі. Микола Лютий і Микола Козак забажали також охреститися. Однак цьому передувало іспит.

Відтак негайно розпочалося пополудневе зібрання та іспит кандидатів, який протягнувся до пізньої ночі. А другого дня в суботу, знову іспит, на якому і нас двох галичан по великому ваганні прийняли в кандидати до св. хрещення. А що в Орищі не було ріки, тому сполудня удалися до села Гриковичі, де ще мав відбутися іспит місцевих кандидатів [...] Тільки що закінчилося зібрання і мав розпочатися іспит, а тут прийшла тайна поліція, враз із солтисом і заарештувала брата М. Ничипорука. Відвезли його до міста Порицька і тримали там арештованого через неділю, а в понеділок бр. Трачук відвіз арештованого з двома поліціантами до міста Володимира Волинського. Привезли його до повітового старости і віддали його документи старості. Той подивився на документи, потім подивився на поліцаїв, на брата М. Ничипорука та й каже: «Панове! І ви не боялися Бога, турбуючи цього чоловіка? Я вам кажу, що коли б усі були такими, як він, то на землі був би рай». По цих словах староста віддав братові М. Ничипорукові документи і сказав: «Іди, чоловіче, з Богом і виконуй ту працю, до якої Бог тебе покликав». Брат Ничипорук подякував старості та й щасливо, цілих 30 кілометрів з Володимира Волинського повернувся до Грикович. У вівторок дня 23 серпня відбулося св. хрещення при великому здвизі людей»^[38].

Не раз Макарій Ничипорук був посередником у міжконфесійних діалогах, водночас тільки зрідка виходив на перший план. Наприклад, завдяки перемовинам із баптистами, які він вів 1922 р., відбулося об'єднання двох спільнот у Союз слов'янських громад євангельських християн і баптистів у Польщі^[39]. Спільно з Л. Шендеровським налагоджував контакти з Українським євангельським об'єднанням у Північній Америці, листуючись із його головою Василем Кузівим^[40].

232

З часу утворення Союзу слов'янських громад євангельських християн і баптистів (з 1930 р. — Союзу слов'янських громад євангельських християн) і до припинення його діяльності 1939 р. Макарій Ничипорук входив до керівництва союзу як член правління чи скарбник.

^[37] Домашовець Г. Нарис історії Української євангельсько-баптистської церкви. С. 77, 244, 253.

^[38] Домашовець Г. Вірний слуга. Життя й праця проповідника М. Лютого. Гартфор — Вінніпег, 1956. С. 18—20.

^[39] Bednarczyk K. Historia Zborów Baptistów w Polsce do 1939 roku. Warszawa: Słowo Prawdy, 1997. Str. 150.

Духовно-організаційний з'їзд Союзу слов'янських громад євангельських християн і баптистів. Рівне, 29 травня – 1 червня 1930 р. У центрі стоять Іван Проханов, Людвиг Шендеровський, Олексій Ничипорук. На останньому плані, під деревами – Макарій Ничипорук.

Одним із перших кроків задля духовного утвердження громад євангельських християн стало навчання і виховання служителів. Брати Ничипоруки взяли-ся за організацію біблійних курсів. Оскільки на початковому етапі ресурси самих євангельських християн на Волині були досить обмеженими, вони співпрацювали зі спорідненим течіями та організаціями у Польщі. Це була Барбіканська місія поширення християнства серед євреїв, течія першохристиян або вільних євангельських християн, баптисти, реформати. Зокрема у січні-лютому 1922 р. при здолбунівській церкві відбулися біблійні курси, які на запрошення Ничипоруків організував лідер руху вільних євангельських християн Вацлав Жебровський. Навчання проводили викладачі з Англії Ланг і Бродбент, а також місіонери серед євреїв Мойсей Гітлін та А. Мальцман. Участь у курсах взяло 60 представників від громад євангельських християн і баптистів. «Після тих біблійних курсів перед нами з'явилися нові горизонти духовної праці на Волині», — писав учасник навчання Іван Гордіюк^[41].

Водночас ці перші біблійні курси посіяли серед служителів і зерна першого розділення, які щоправда дали свої паростки згодом. Вчення вільних братів, або як їх називали на Волині «вільних євангельських християн», полягало у тому що церкві не потрібно керівників, адже нею керує Дух Святий, надиха-

^[40] Биковський Л. Василь Кузів, 1887–1958. Його життя і діяльність. Торонто—Мюнхен—Детройт: Видання УЄО в ПА, 1966. С. 31.

^[41] Автобіографія Гордіюка Івана Степановича... С. 114.

Перші на Волині біблійні курси євангельських християн. Здолбунів, 1922 р.
У другому ряду в центрі сидять Макарій Ничипорук і Мойсей Гітлін,
у третьому ряду зліва перший сидить – Олексій Ничипорук.

ючи когось із членів на певні дії; відповідно церква не потребує зовнішньої форми організації: ні громад, ні об'єднань, ні союзів^[42]. 1923 р. частина членів, яка сповідувала такі погляди, відокремилася від здолбунівської громади. На погляди вільних євангельських християн пристали громади у Дубно і Млинові, до організації яких був причетний Олексій Ничипорук.

Ще одне навчання для служителів Волині відбулося у липні-серпні 1922 р. в м. Рівному. Цього разу викладачами були Олексій Ничипорук та очільник Барбіканської місії у Польщі Петро Городищ. На названих курсах слухачі вивчали Біблію, біблійну історію та історію церкви, гомілетуку і навіть польську мову. Важливим компонентом таких заходів стали вечірні бесіди з викладачами, де служителі ділилися досвідом, розглядали, світоглядні, духовні питання та особливості повсякденного життя євангельських віруючих.

Біблійні курси були одним із ґрунтовних способів виховання служителів, тому Союз слов'янських громад євангельських християн у Польщі час від часу проводив такі заходи регіонального чи місцевого значення: Ковель (1933 р.), Посників (1935 р.), Рівне (1935 р.) та ін. Окрім того основи вчення викладали і регентських курсах. Одним із викладачів таких курсів був Олексій Ничипорук.

Та найдієвішим способом духовного виховання як служителів, так і рядових вірян було особисте спілкування. Олексій Ничипорук, як і низка інших лідерів євангельських християн, наслідували методи апостолів. Відвідуючи церкву, пастор, звісно, брав участь у богослужінні, здійснював священнодії.

^[42] Bednarczyk K. Historia Zborów Baptystów w Polsce do 1939 roku. S. 272.

Біблійні курси. Ковель, 1933 р. У третьому ряду зліва направо третій – Макарій Ничипорук, далі – Олексій Ничипорук, Володимир та Неллі Марцинковські, Людвиг Шендеровський, Франц Венцкевич.

Та важливість такого відвідування була поза богослужінням. Зазвичай служитель зупинявся у будинку місцевого пресвітера чи проповідника, де міг ночувати за потреби кілька ночей. Весь це час був присвячений бесідам із самим місцевим служителем, його рідними чи сусідами, часто до будинку сходилися православні односельці, які цікавилися євангельською вірою, інколи доводилося проводити диспути, відповідати на питання віруючих. Часто бесіди тривали далеко за північ, приватні розмови могли супроводжуватися допомогою у господарстві. Такі місіонерські та опікунські подорожі сприяли не лише організації нових громад і духовній підтримці уже наявних. У такий спосіб наставник знав потреби і проблеми конкретних служителів у конкретних місцях та шукав, часто спільно з керівництвом союзу, шляхи їх вирішення. Письменник М. Подворняк згадував:

«Брат О. Ничипорук, окрім виконання своїх пресвітерських обов'язків в Рівному, дуже часто виїздив у довколишні села, звершав довгі місійні подорожі по всій Волині. [...] Духовна праця його не обмежувалася тільки самим Рівним, але відтепер він у союзних справах подорожує по всій Волині, Галичині, Поліссі, влаштовуючи різні з'їзди, конференції, курси. Окрім того брат О. Ничипорук у союзних справах веде широке листування з усіма євангельськими громадами, розкиданими за межами Польщі. У тих роках духовного пробудження духовна праця брата О. Ничипорука позначається тим, що по всій Волині відбувалися багатолюдні хрищення і кожна громада рахувала для себе великою шаною, якщо це хрищення міг звершити брат Ничипорук. Пригадую багато таких хрищень і на нашій найбільш віддаленій Крем'яниччині. Ми завжди запрошували брата О. Ничипорука, і він ніколи нам не відмовив, хіба що не було його вдома.

І. Проханов та О. Ничипорук (сидять у центрі) відвідали громаду євангельських християн у Костополі. Початок 30-х років XX ст.

Не тільки саме звершення хрищення, але його глибокі духовні проповіді були для всіх віруючих справжнім відпочинком духовним»^[43].

Не раз у таких подорожах служителю доводилося стикатися з неприхильністю православного населення, а то й навіть переслідуванням із боку місцевої влади. За ним пильно стежила поліція. Згідно розвідок та звітів представників державних органів, Олексій Ничипорук був «головним місіонером штундистів», «агітатором» євангельських християн на Волині. Представник поліцейського відділку в Рівному повідомляв старосту, що О. Ничипорук «має добру репутацію, з часу, коли проживає в Рівному бездоганний з політичного і морального погляду... до держави ставиться доброзичливо»^[44].

Водночас, якщо на Волині до місіонерів ставилися відносно лояльно, то в Галичині, де діяло жорсткіше законодавство, місіонерів могли переслідувати. Наприклад, коли 12–14 грудня 1924 р. Ничипоруки разом із головою Союзу Л. Шендеровським та співаками із здолбунівської громади проводили публічне євангелізаційне зібрання у с. Пириятин Львівського воєводства, їм довелося постати перед повітовим судом^[45].

1937 р. О. Ничипорука було обрано членом правління Всесвітнього союзу євангельських християн. А наступного року як член правління він відвідав чимало громад у США.

^[43] Подворняк М. Небесний дім. С. 165.

^[44] Wywiad członków Rady zborowej Zboru Ewangelicznych chrześcijan w Równem. *Держархів Рівненської обл.*, ф. 30, оп. 18, спр. 1140, арк. 7, 23–23 зв.

^[45] Pismo Ministerstwa Spraw Wewnętrznych do Ministerstwa Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego, 17 stycznia 1925 r. Misja baptystów we wsi Peratyn pow. Radzichow. *AAN, MWRiOP*, sygn. 1444, str. 137; Pismo Województwa Tarnopolskiego do Ministerstwa Wyznań Religijnych

Хрещення у громаді євангельських християн м.Здолбунів здійснює Макарій.
Здолбунів, 1937 р.

Повсякдення служителів

◆ Піклування про церкви та місіонерство вимагало часу, подорожі іноді могли тривати тижнями, тому Ничипоруки уже не могли, як раніше, працювати на залізниці. Відомо, що 1923 р. поруч з іншими служителями їм визначено заробітну плату від Союзу у розмірі 35 доларів місячно Олексію Ничипоруку і 30 доларів – Макарію Ничипоруку. Витрати на це мало покривати американське баптистське товариство закордонної місії. Однак уже наступного року на скаргу голови Союзу, що від товариства надходить лише частина запланованих коштів, американська організація відмовилася фінансувати служителів через Союз і почала надавати допомогу особисто місіонерам на власний розсуд^[46]. Чи отримували Ничипоруки і надалі матеріальну допомогу – не відомо. Фінансове становище у Союзі слов'янських громад євангельських християн було дуже скрутним і ледве покривало нагальні потреба та місіонерські подорожі. Макарія Ничипорука, як скарбника, з'їзд керівництво союзу не раз уповноважувало, звертатися до кожної з громад зокрема, щоб зібрати пожертви на життєдіяльність союзу і хоча б деякі втрати на місійні подорожі.

Нам не відомо, чи були можливості для додаткових прибутків у Олексія Ничипорука. А ось сім'я Макарія мала три гектари поля, які обробляла всім

і Oświecenia Publicznego w sprawie związków religijnych prawnie neuznanych, 20 marca 1925 r. *AAN, MWRiOP*, sygn. 1438, str. 239.

^[46] Księga protokołów z posiedzeń Zarządu – Komitetu Związku.... Str. 6–7, 35–36.

Сім'я Макарія та Амалії Ничипоруків. Імовірно, 1928–1929 рр.

гуртом. Зауважимо, що для рентабельного господарювання волинському селянину потрібно було до семи гектарів землі. Також Макарій спільно з Петром Нагулком, господарем-одновірцем, купив молотарку на моторі, молотив збіжжя собі й людям, чим заробляв на життя. Така додаткова робота давала можливість працювати у час жнив і вивільняти час пізньої осені, взимку і частково навесні для місіонерської роботи. Здебільшого піклування про побут і дітей лягало на плечі дружини служителя. Відтак про євангельських діячів зберігалася інформація у документах і спогадах, а їхні дружини практично не брали участі у церковному служінні, були невидимими. Історія євангельських віруючих на Волині зберегла образи лише декількох жінок, які займалися церковним служінням нарівні з своїми чоловіками: Луетта Рудик, Неллі Марцинковська та Олександра Куценко. Перші дві були бездітними і весь час присвячували спільному служінню, остання – займалася жіночими гуртками при громадах і це служіння не було її основним заняттям.

238

Про Анну й Амалію Ничипоруків, як і про більшість дружин служителів, нам відомо хіба що те, що вони були щирими християнками, підтримували чоловіків у їхній праці і турбувалися про виховання дітей. Хоч обидві сім'ї були зовсім незаможними, вони дбали про освіту дітей. Усі діти знали по декілька мов, що в майбутньому стало їхнім засобом до виживання. У біографії Євгена Ничипорука сказано, що його «знання кількох європейських мов, було важливим, щоб пережити як радянську, так і німецьку окупацію свого краю»^[47].

^[47] Dr. Eugene D. Nichols. Obituary. URL: <https://www.tallahassee.com/obituaries/tad047892>

МІЖ МОЛОТОМ І КОВАДЛОМ

Лихоліття Другої світової

◆ Захоплення гітлерівцями Польщі 1 вересня 1939 р. розпочало Другу світову війну. Стрімкі суспільно-політичні зміни відобразилися і на житті українців, і на житті церкви. Польська влада почала мобілізацію військовозобов'язаного населення, військовий стан скував систему зв'язку. Взаємодія між євангельськими громадами і центром Союзу слов'янських громад євангельських християн, що містився у Варшаві, була неможливою. Із вторгненням Червоної Армії на українські території 17 вересня 1939 р. Союз взагалі припинив своє існування.

Радянська влада спочатку репрезентувала себе як визволителя від польського гніту, та поступово і сама стала гнобителем місцевого населення. Загалом, взаємини радянської влади і протестантських спільнот за той час, коли діяли «перші совети» на Волині, трансформувалися від настороженого споглядання до переслідувань. Ще 3 вересня 1939 р. Олексій Ничипорук відвідав громаду с. Поромів з нагоди відкриття молитовного дому, взимку 1939 р. при рівненській громаді відбулися регентські курси. Та поступово життя євангельських громад стало зовсім паралізоване, припинилася місіонерська діяльність, і не лише через політичні переслідування, а й з причини матеріальної скрути.

Очевидно, репресувавши всіх «небезпечних» для утвердження нового режиму, радянська влада планувала взятися і за протестантів. У підступний спосіб вона шукала можливостей тиску на служителів, шантажування і зрештою, сприймаючи їх як ворогів народу, планувала ліквідувати. Гадаємо, що методи ДПУ, описані М. Подворняком — це лише один із аспектів діяльності режиму. Оскільки молодий літератор мав активні контакти з євангельськими віруючими в різних куточках Польщі, часто бував у Варшаві, де навчався і служив в армії, новоявлена влада намагалася «пришити» йому шпигунство на користь ворогів. Аби вберегти сім'ю і себе від вивезення у Сибір, хлопцю запропонували стежити за євангельськими лідерами:

«За столом сидів якийсь чоловік у цивільному вбранні. Колонтай позачиняв вікна, двері заслонила якоюсь заслоною, навіть дірку від ключа заткнув папірцем. Потім вийшов. Я залишився з незнайомим. Усе ще стояв розгублено біля порога, а незнайомий переглядав якісь папери. Потім гарною українською мовою звернувся до мене:

— Прошу, сідайте, — і присів у крісло.

— Отож, щоб ви знали, — почав незнайомий, — що я приїхав із Києва на Волинь придивитися до життя тутешніх євангелістів. Це гарні і спокійні люди, але є між ними чимало контрреволюції, багато колишніх прихованих петлюрівців і всяких інших ворогів радянської влади. Ця закордонна наволоч дуже глибоко запустила тут коріння, але ми те коріння повикорчовуємо, а ви нам у цьому допоможете... Досягнути ми вже не можемо Проханова, Фетлера, але їхні попутчики тут залишилися. І нам треба їх усіх виловити і знешкодити. Ви знали Проханова?

— Знав, — відповів я без найменшої надуми.

— А Фетлера?

— Також знав.

— Отже, це все контрреволюція, вороги світового пролетаріату. Ми мусимо викрити їхніх однодумців тут на Волині, а також у Галичині. Ми певні, що їхніх однодумців є чимало і у Великій Україні... Ви будете працювати з нами, бо для того самого ми вас сюди покликали. Наступної неділі ви поїдете до міста Рівного і довідаєтеся, як там живе пресвітер Олексій Ничипорук. Він тепер перебрався на іншу вулицю, але ми вам дамо його нову адресу. Ви його знали з-перед війни?

— Знав, — відповів я і відчув, що мені холодно.

— Отож, ви поїдете і довідаєтеся, як він живе, що він тепер робить. Довідаєтеся, чи він листується з закордоном, що він думає про радянську владу. Звідти поїдете до Ковеля і те саме довідаєтеся про пресвітера Венцкевича. Про це ніхто не знатиме, лише я і ви. Це державна таємниця і ви повинні бути горді з того, що могутня наша держава довіряє вам таке поважне завдання...

Почувши це, я задрижав усім своїм тілом і ледве міг вимовити:

— Я не можу їхати, товаришу начальник... Це мої брати в Христі, які зробили мені в житті дуже багато добра. Вони ніякі ваші не вороги, бо ж я їх знаю дуже добре. Дайте мені найважчу якусь працю, якимось найтрудніше зобов'язання і я його виконаю, але того, що ви пропонуєте, я зробити не можу. І не поїду.

Незнайомий посміхнувся.

— Нічого, поїдете... Ви зобов'язані і ми вас посилаємо. Ви є боржником радянської влади... Радянська влада хоче вам простити те, що ви були шпіоном закордону, то мусите чимось викупити свою велику вину. Коли ж ви нам допоможете викрити отих наших ворогів, ви самі побачите і переконаєтеся, що вони не є такими святими, як ви думали.

Він на хвилину замовк. Мовчав і я. І в цю хвилину все минуле моє життя, вся моя духовна праця промайнула перед моїми очима. Я згадав братів Ничипорука і Венцкевича, згадав час, коли ми разом працювали на Христовій ниві. Тепер же я мав бути їхнім зрадником, піти до них, по-колишньому сісти у їхній гостинній хаті за столом, молитися з ними, а потім... Серце моє тремтіло, ніби спіймана до клітки пташка. Я чув, що до моїх очей тиснулися сльози, але я не хотів того показати, не хотів відразу зломитися, хотів знайти в собі мужности хоча трошки. Я ковтав гірку слину, кліпав дрібненько очима, але не переміг себе. Зігнувшись на стіл, я вибухнув сильним розпачливим риданням. Незнайомий комісар устав і підійшов до мене. Я почув його руку на своєму плечі, а біля вуха почув його лагідний голос:

— Не плачте, Міша, не плачте... Ну й чого, га?.. От сентиментальність, жінка. Будьте ж мужчиною, перестаньте!..

Його слова справді були дуже ніжні, спокійні і від них я ще більше розплакався. Я підніс на нього очі і крізь сльози просив:

— Товаришу начальник, пожалуйте мене. Я маю маму, мені її дуже жаль. Вона багато настраждалася в житті... Пожалуйте. Я ж нічого злого для вас не зробив. А шпіоном я ніколи не був. Ні, товаришу начальник, це неправда, що мені там написали. І того, що ви кажете, я ніяк не можу робити... Я вірю в Бога, я християнин і мушу завжди йти чесною дорогою... Пустіть мене, прошу вас.

[...] І вмить усе, що було навколо мене, закрутилося, заворушився стіл і я стукнувся головою об щось тверде... І відчув, що мене нема. В очах стояли жовті плями, десь чулися якісь голоси і була навколо ніч...

Коли я опам'ятався, біля мене стояв комісар і давав мені воду. Я напився води і витер сльози. А комісар сів за столом навпроти мене і знову:

- Це нічого, Міша. Спочатку вам буде важко, але потім ви привикнете. Буде вам добре, матимете все, що вам треба. Поїдете по всій Волині, по Галичині. А потім поїдете до Києва, ми вас пошлемо по всіх євангельських громадах, побачите всю Україну, поїдете на Кавказ, до Криму... Знайдете собі гарну дівчину, одружитесь і будете щасливі. [...]

І коли комісар далі тероризував мене ще довго, я пообіцяв йому, що поїду до Рівного і до Ковеля. Мені майнула думка, що я вирішив давно втікати за Буг, а тепер ось прийшла найкраща пора здійснити мої задуми. Іншого виходу і порятунку в мене не було. [...]

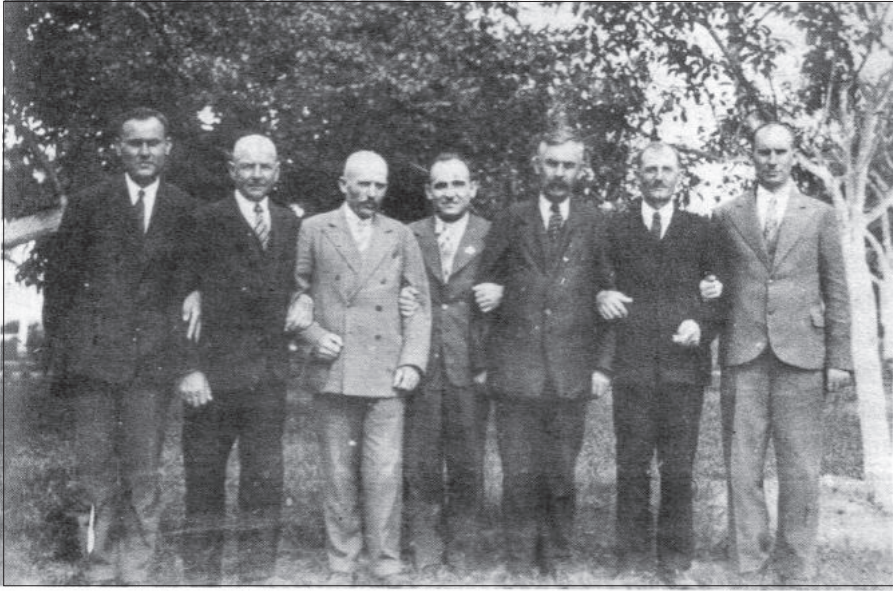
І прийняв рішення дійсно поїхати тоді до згаданих моїх братів, розказати їм, ніби на сповіді, всю справу, а звідти селами і полями піти до самої Володимирщини і спробувати ще останньої втечі. [...] Я смерті не боюся, але бути сексотом, бути зрадником і видавати на Сибір або й на смерть невинних людей для мене було гірше, ніж смерть. [...] «Боже, — плакала моя душа, — Ти бачив моє серце, як воно колись тремтіло на цьому місці, Ти бачиш його і тепер, як воно страждає і терпить. Поможі мені, Боже!» [...]

Під вечір прийшов додому, розказав домашнім усе, розказав також декому з моїх братів у церкві і готовився до своєї тяжкої дороги. [...] У великому напруженні минув цілий тиждень, але жодного повідомлення з воєнкомату не було. У неділю я встав дуже рано і пішов до сусіднього села на богослужіння. Дорогою зустрів знайомого хлопця і ми посідали над дорогою на полі і розмовляли про дещо. Нараз високо над нами пролетіли літаки і полетіли на захід. Було їх три чи чотири. Ми побачили, що вони мали на крилах чорні хрести, але що це були за літаки, ми не знали. Ми тільки знали, що це були не большевицькі літаки і від того наші серця чомусь затремтіли. [...] Прийшла нова війна і тільки вона могла звільнити наших людей від колгоспів, від вивозу на Сибір.

Найбільша радість також була в моїй душі, бо я був певний, що через те саме я не отримав на сьогодні сподіваного повідомлення з воєнкомату. І з тієї причини мені було чого радіти і було за що дякувати Богові»^[48].

Наостанок радянська влада планувала вивезти родину Ничипоруків у заслання. Але не встигла. Німецький офіцер, який жив у часи гітлерівської окупації

^[48] Подворняк М. Вітер з Волині. Вінніпег: Дорога правди, 1981.

1933—1939. Совет Славянского Союза Евангельских Христиан в Польше. Слева направо: К. Шкурский, К. Павлюк, А. Ничипорук, Л. Шендеровский (сын), Ф. Венцкевич, М. Ничипорук и И. Маньковский.

в будинку Макарія Ничипорука повідомив його що серед документів, які радянські органи у поспіху залишили, були списки людей на вивезення. Серед них повідомив і були імена Ничипоруків та їхніх рідних^[49]. З огляду на методи роботи радянських спецслужб, гадаємо, що ці скупі дані про переслідування євангельських служителів, які вдалося віднайти сьогодні, лише натякають на те, що насправді їм довелося пережити.

Деяке полегшення духовного життя відбулося після нової окупації західноукраїнських теренів. 20 серпня 1941 р. на окупованій гітлерівцями території було встановлено адміністративне утворення – рейхскомісаріат Україна, – яке згодом охопило більшість завойованих українських і білоруських територій. Рівне стало столицею рейхскомісаріату Україна.

Початок німецько-радянської війни дав сподівання українцям на релігійну свободу, якої вони не мали за радянського режиму. Проте, хоча Гітлер проголосував політику «захисту християнської культури, віри та церкви від більшовизму» на окупованих територіях Радянського Союзу, німецька влада насправді здійснювала тотальний контроль церковного життя. Суть релігійної політики окупаційної німецької влади окреслювалася спеціальною директивою бригаденфюрера СС і генерал-майора поліції Д. Томаса, яку 11 лютого 1942 р. надіслали в окуповану Україну. Один із пунктів цього документу стосувався протестантських спільнот: «До різних сект (баптистів, менонітів та ін.) ставлення має бути в цілому толерантним, оскільки вони, якщо не є прикриттям для агентури НКВС, не являють собою жодної політичної небезпеки»^[50]. Така політика німецької влади давала можливість

^[49] Інтерв'ю з Ничипорукком Ярославом Макаровичем.

протестантам забезпечувати свої духовні потреби та відносну свободу для місіонерської і соціальної діяльності.

Громади вільно проводили свої богослужіння, за винятком обмежень комедантського часу, відбувалися хрещення, ділові зустрічі, святкові та літературні служіння. Попри матеріальні труднощі, небезпеку пересування, Олексій і Макарій Ничипоруки і далі піклувалися про громади, які колись входили до рівненського відділу^[51].

Наближення Червоної Армії до Західної України не віщувало нічого доброго для євангельських віруючих. Більшість активних служителів, місіонерів, які були під пильним контролем ще перших «советів», змушені були залишити свої домівки, тікаючи від наближення фронту на захід. Багато хто сподівався, що це радянська влада, як і раніше, довго не протримається і вони зможуть повернутися додому.

Така ж доля спіткала і родину Олексія Ничипорука. Оскільки його сини Володимир і Євген працювали перекладачами з німецької, він усвідомлював, яка небезпека чекає родину із встановленням радянської влади. Тому наприкінці 1943 р. змушений був залишити батьківщину і церкву, в якій ніс служіння понад 20 років. Опікування громадою доручив диякону і близькому співробітнику Михайлу Максютинському^[52].

У цьому місці дороги братів Ничипоруків розійшлися назавжди. Макарій мав занадто велику родину, щоб урятувати всю еміграцією, тож залишився у Здолбунові. Щоправда, 1947 р. нагода позбутися тиску радянського режиму у нього таки з'явилася. Відповідно до радянсько-чехословацьких договорів волинські чехи взимку-навесні 1947 р. мали залишити УРСР і виїхати до Чехословаччини. Оскільки дружина Макарія, Амалія, була чешкою, сім'я Ничипоруків також готувалася до виїзду. Та, як згадують родичі, Макарій захворів на тиф, і виїзд не відбувся. Чоловікові вдалося подолати страшну хворобу, яка для багатьох стає смертельною, але нагода вирватися з комуністичного пекла втратилася. У Бога були інші плани для служителя і церкви на Рівненщині.

Значна частина євангельських віруючих, які у 1943–1944 рр. емігрували до Польщі, оселилася у Варшаві. 27 липня 1944 р., за чотири дні до Варшавського повстання, за допомогою одновірців із Німеччини вони виїхали до Вестфалії. Та за скупими словами «емігрували» та «виїхали» ховається страх за життя дітей, голод, небезпеки, невідомість, неможливість обирати. Воєнна віхола кидала емігрантів як нещасне загублене посеред зими осіннім листям. Відколи біженці потрапили на територію Німеччини, їхнє життя їм не належало. Вони перетворилися на остарбайтерів, які змушені були працювати так само, як ті, кого вивезли до Німеччини силоміць.

^[50] Історія релігії в Україні: навчальний посібник / А. М. Колодний, П. Л. Яроцький, Б. О. Лобовик та ін.; За ред. А. М. Колодного, П. Л. Яроцького. Київ: Товариство «Знання», КОО, 1999. С. 529.

^[51] Щоденний Збируна Оксентія Савовивча. Копія. *Архів ІТ «Сувій»*.

^[52] Інтерв'ю з Ничипоруком Ярославом Макаровичем.

Макарій Ничипорук (1885–1971 рр.)

Лише із завершенням війни життя біженців трохи полегшало. Їх розподіли по таборах для тимчасово переміщених осіб. Ничипоруки мали польське громадянство, тому потрапили до табору у Дінгольфінгені (Баварія, Німеччина), який перебував під американською окупацією^[53]. Вони були єдиними євангельськими віруючими у таборі, тому довго потерпали від нестачі спілкування з іншими християнами. Довідавшись, де перебувають інші євангельські віруючі, О. Ничипорук надіслав телеграму із прошенням у табір українського місійного хору для проведення зібрання. «Досі ніде нас так широко не приймали, як там, — згадував член хору М. Подворняк. — Увечері відбулося дуже велике зібрання.

Майже всі мешканці табору прийшли разом зо своїм комендантом, начальником місцевої УНРРІ^[54] і місцевим православним священником. По зібранні люди не хотіли розходитися, просили ще заспівати, ще декламувати, проповідувати»^[55]. Літній, фізично знищений поневіряннями служитель тішився тим, що зусилля, які він колись у Польщі вкладав у молоде покоління євангельських християн, не були марними. Тепер він бачив перед собою хоч фізично виснажених, але духовно бадьорих, готових на перший поклик благовісників.

Хоч Олексій Ничипорук залишив батьківщину, ним ще довго цікавилися радянські спецслужби. Зокрема, інформацію про нього намагалися довідатися в Івана Гордіюка під час допиту у відділку НКВС, який відбувся 1946 р. аж в Орську (Оренбурзька обл., Росія).

Невдовзі Ничипоруки виїхали до Канади, де Олексій продовжував духовну діяльність: викладав у Російському біблійному інституті в Торонто, проповідував у церквах. Однак уже не було того великого розмаху служіння, який він переживав на Волині. Важкий стан здоров'я забирав у служителя останні сили. На останку його життя родина переїхала на проживання в м. Чикаго, де 1 січня 1959 р. Олексій Ничипорук відійшов у небесні оселі. Цей вірний Богові і обдарований служитель євангельських християн прожив 72 роки, 50 із яких віддав для духовної праці.

^[53] Подворняк М. Далека дорога. Спогади. Торонто—Чикаго: Дорога правди, 1963. С. 254.

^[54] УНРРА (англ. United Nations Relief and Rehabilitation Administration (UNRRA) — Адміністрація Організації Об'єднаних Націй для допомоги і відбудови.

^[55] Подворняк М. Далека дорога. С. 254.

Брат Макарій Ничипорук, його родина, що залишилася на Рівненщині та й уся церква, яка щиро любила і пам'ятала свого пресвітера, довго не мали звісток від емігрантів і не знали про долю Олексія Ничипорука. Одного зимового дня, коли він був у канцелярії старшого пресвітера в Рівному, прийшла прибиральниця, член місцевої церкви, і сказала: «Брате Макарій, напевно наш пресвітер Олексій помер». «Чому?» — здивовано поцікавився той. «Я бачила пташку, що відчайдушно билася об шибку». Звісно, цей драматичний випадок не був символом якоїсь події, просто, перше, що спало на думку жінці, коли вона побачила розгубленого птаха, — це доля улюбленого пастора, який був змушений жити десь далеко на чужині, хоча серцем рвався до своєї церкви. Маючи духовну єдність зі своїм наставником, віруючі думали про нього, сумували за ним, відчували. За місяць після того з-за «залізної завіси» родині і церкві прийшла сумна звістка про смерть Олексія Ничипорука.

Служіння старшого пресвітера у радянський час

◆ Через війну і наступ комуністичного режиму західноукраїнські євангельські церкви втратили більшість обдарованих і досвідчених пресвітерів, проповідників, музикантів, місіонерів та величезну частину талановитої молоді. Серед поодиноких служителів, гартованих у міжвоєнний період у проповіді, благовісті, духовному піклуванні та адмініструванні, був Макарій Ничипорук. Саме його 1944 р. обрали старшим пресвітером ВРЄХБ у Рівненській області. З 1952 р. він став ще й пресвітером рівненської церкви ЄХБ. Його розважливість, неквапливість, толерантність і водночас твердість у переконаннях, стійкість у вченні та чималий досвід стали у нагоді церкві в такий важкий період. Для самого ж пресвітера цей останній етап у служінні був неабияким випробуванням. Служителю довелося відновлювати життя поруйнованих у роки війни євангельських громад, налагоджувати контакти з п'ятидесятниками, яких у 1945 р. силоміць приєднали до Союзу ЄХБ, виживати в умовах тотального контролю державної влади за віруючими і служителями.

Життєдіяльність євангельських християн-баптистів зумовлювалася державною політикою контролю й обмеження. Це яскраво демонструють висновки народного комісара держбезпеки Української РСР С. Савченка від 1945 р. щодо дій влади стосовно релігійних спільнот. Деякі позиції цих висновків стосуються протестантів: заборона практики урочистих хрещень сектантів; активізація діяльності партійних, комсомольських і громадських організацій з метою обмеження впливу сектантів на молодь; запровадження штрафних санкцій щодо тих релігійних громад, у приміщеннях яких відбуваються дитячі зібрання^[56].

Служителі перебували під особливим тиском. Кожен пресвітер, обраний у радянський час, мав бути зареєстрований у відповідних державних орга-

^[56] Войналович В.А. Партийно-державна політика щодо релігії та релігійних інституцій в Україні 1940-1960-х років: політологічний дискурс. Київ: Світогляд, 2005. С. 74.

нах. Влада впливала на обрання пресвітерів різних рівнів, їхні кандидатури необхідно було узгоджувати з уповноваженим Ради у справах релігійних культів. Тому, бажаючи чи не бажаючи того, керівник церкви змушений був взаємодіяти з відповідними державними органами. Пресвітер радянського періоду стояв перед складним моральним вибором, оскільки він, з одного боку, мав іти на поступки, щоб захистити громаду від тиску влади, зберегти життя віруючих, а з іншого — його духовним обов'язком було піклуватися про якісне і кількісне зростання церкви, розвиток служіння, духовне утвердження віруючих, що суперечило комуністичним орієнтирам. Тож виконати ці два завдання одночасно часто було вкрай важко, а іноді й не можливо.

Служіння старшого пресвітера було чітко регламентоване статутом ВРЄХБ, його пересування і взаємодія з церквами були підконтрольні уповноваженому Ради у справах релігійних культів, до того ж ускладнювалися додатковими обмежувальними розпорядження державних органів.

Через такі зовнішні обставини змінилася і роль старшого пресвітера, порівняно із тим, якою вона була у міжвоєнний період. Якщо раніше старший пресвітер був вихователем, опікуном, духовним наставником увіренних йому громад, налагоджував із місцевими служителями тісний особистий контакт, то у радянський час він мав виконувати просто наглядацькі обов'язки, бути адміністративним функціонером. Влада взагалі розуміла старшого пресвітера як інструмент «для зв'язку з органами влади та швидкого і своєчасного вирішення конфліктних питань»^[57]. Він уже не міг вільно відвідувати громади, від нього навіть вимагали скоротити проповідницьку діяльність. У такий спосіб комуністична влада намагалася послабити духовну єдність і міцність церкви.

Усе це створювало неабиякі труднощі, ба навіть, небезпеку для Макарія Ничипорука, який, як влучно зауважив дослідник Д. Коваль, «мав досить міцну особисту позицію щодо служіння і не розголошував владі всіх обставин церковного життя»^[58]. Фактично становище старшого пресвітера у радянський час можна вислови фразеологізмом — між молотом і ковадлом.

Як і кожен служитель у радянський період, він перебував під пильним наглядом репресивних органів. Щоб схилити пресвітера до співпраці, потрібно було знайти на нього компромат. Для цього у його будинку не раз проводили обшуки, сподіваючись знайти докази спілкування із заокеанською родиною чи літературу, видану закордоном. Такі обшуки проводили навіть після смерті Макарія, оскільки його син Ярослав був пресвітером, а отже також перебував під наглядом спецслужб. Та жодних слідів листування з родиною в США не було. Бо не було й самого листування. Вочевидь, маючи гострий розум і мудрість, Олексій розумів, до чого це може призвести і не наражав брата на небезпеку. Не тримали контактів з українською родиною і його діти, бо і для них це було не бажане. Обидва сини Олексія Ничипорука були

^[57] Держархів Рівненської обл. ф. Р-204, оп. 12, спр. 2, арк. 4—4 зв.

^[58] Коваль Д. Християни віри євангельської Володимирецького району Рівненської області: становлення та розвиток (1920 — 1988 роки). Рівне: Дятлик М. С. С. 224.

пасивними віруючими, у церкві служіння не виконували, але досягли висот у науці: Євген (Юджин Ніколс) став відомим математиком і педагогом, автором підручників, які перекладали різними мовами; Володимир (Волтер Ничипорук) був хіміком, працював у міністерстві енергетики США та науково-дослідницьких інституціях, пов'язаних із державною таємницею. Лише на початку 90-х років донька Олексія, Лідія Якімова, член української євангельської церкви у Чикаго, нав'язала контакти з українською родиною.

Попри заборони урочистих заходів Макарій Ничипорук та його заступник Кідрат Шкурський 1948 р. здійснили хрещення у низці громад Рівненської області за участю хору. Влада розцінила ці акції як серйозне порушення порядку, висловивши старшому пресвітеру та його заступнику суворе попередження про зняття з реєстрації^[59]. Уповноважений Ради у справах релігійних культів при РМ УРСР Г. Вільховий наголошував, що навіть ВРЄХБ рекомендує проводити обряди хрещення, не привертаючи уваги сторонніх, невеликими групами, без супроводу хору, без запрошення сторонніх осіб, зокрема, пресвітерів інших громад, а молитви здійснювати лише у домі молитви^[60].

Взаємини з п'ятидесятниками

◆ Чи найскладнішим завданням Макарія Ничипорука стало налагодження контактів із громадами п'ятидесятників, яких у Рівненській області було найбільше з-поміж усіх областей України – 115 станом 1947 р. Спочатку усі ці громади формально приєдналися до ВРЄХБ^[61]. Та ситуація була не такою простою, як здавалося на перший погляд. Всупереч вимогам Серпневої угоди, п'ятидесятницькі громади і далі використовували говоріння іншими мовами та обмивання ніг. Напруга зростала тоді, коли влада силоміць об'єднувала євангельсько-баптистську і п'ятидесятницьку громади певного населеного пункту в одну. Кожна з них боялася втрати чистоту своїх переконань. Напруга призводила до того, що частина п'ятидесятників почала збиратися нелегально. 1951 р. 109 п'ятидесятницьких громад зберігали реєстрацію, а 25 збиралися нелегально^[62]. Попри толерантність і поміркованість, а також досвід міжконфесійних перемовин Макарію Ничипоруку не завжди вдавалося досягти компромісного результату.

Офіційною позицією ВРЄХБ, опублікованою у «Братському вестнику» 1954 р., було таке: «У рівненській області 167 громад, 10427 членів, із них п'ятидесятницьких громад 84 з 5040 членами. Благословенно трудяться

^[59] Держархів Рівненської обл., ф. Р-204, оп. 12, спр. 2, арк. 97–98; 328.

^[60] Ісічук Т. Загальні риси і тенденції розвитку протестантизму на Рівненщині (друга половина 40–50 років ХХ ст.). *Актуальні проблеми вітчизняної та всесвітньої історії*: Зб. наук. пр. Наукові записки Рівненського державного гуманітарного університету. Вип. 23. 2012.

^[61] Яқуніна К. Позиція євангельських християн-аптістів і п'ятидесятників у процесі їх організаційного об'єднання в 1944–1953 рр. на прикладі Рівненської та Волинської областей. *Н укові пр ці історичного ф культуру З порізького н ціон льного університету*. 2012, вип. XXXIV. С. 181.

^[62] Там само, 182.

в області впродовж багатьох років відомі брати, ст. пресвітер Ничипорук Макар Андрійович і його помічний Шкурський Кіндрат Тарасович. [...] У Рівненській області найбільший відсоток в Україні приєднаних до ВРЄХБ п'ятидесятників, але попри це справа єдності там є в задовільному стані.

Із свідчень пресвітерів, які приїхали, було видно, що віруючі за цей час зблизилися і любов Христа більше, тісніше поєднала серця. Звичайно і наші відвідини і проведені бесіди стали корисними у справі єдності, але найбільше праці в цій святій справі доклали брати Ничипорук і Шкурський.

Ми тішилися, чуючи, що з невеликого числа тих, груп п'ятидесятників, які ще не приєднані дехто виявляє бажання приєднатися до ВРЄХБ»^[63].

Водночас владу зовсім не тішили такі майже ідеальні результати. У звіті управління КДБ у Рівненській області за 1958 р. ішлося: «Характерно відзначити, що колишній старший пресвітер ЄХБ Рівненської області Ничипорук М.А., який брав участь у цих заходах, не сприяв об'єднанню п'ятидесятників з ЄХБ, а навпаки, своїми діями чинив перешкоди об'єднанню, заявляючи, що це об'єднання потрібне не нам, баптистам, а органам радянської влади». Така поведінка старшого пресвітера стала однією з причин його звільнення зі становища старшого пресвітера «замість нього через можливості КДБ при РМ УРСР просунутий наш агент «Іванов», через якого намічаємо активізувати наші заходи з розкладання нелегальних груп п'ятидесятників і об'єднання їх учасників з ЄХБ»^[64]. (Не відомо, правда, хто саме мається на увазі під агентом «Івановим» і чи та людина знала що вона є «агентом»).

Був і третій погляд на цю справу – самих п'ятидесятників. Наприклад, частина громади у с. Бишляк (нині у Вараському районі Рівненської обл.), бажаючи зберегти п'ятидесятницьку ідентичність, вийшла зі складу зареєстрованої громади і проводила зібрання приватно. Через це представники репресивних органів почали тиснути на пресвітера Марка Боруля: «Якщо ти не наведеш порядок, то ми наведемо з тобою». Не бажаючи втручатися і подавати імена відокремлених одновірців, він поїхав у Рівне і відмовився від служіння, віддавши посвідчення пресвітера М. Ничипоруку. На це служіння призначили Лукаша Сада, диякона із сусіднього села Великі Телковичі. Та за два роки і його було знято з реєстрації за недотримання вимог Серпневої угоди. Макарій Ничипорук умовляв служителів церкви: «Брати, старайтеся, особливо на зібраннях, дотримуватися «московського договору». Старайтеся стримуватися в духовних проявах, бо за цим спостерігає влада». Та віруючі сприймали ці слова як переслідування баптистами п'ятидесятницьких переконань: «Напевно, це не владі надокучає, а вам, баптистам». На що Макарій Ничипорук не відповів нічого, не бажаючи загострювати і так конфліктної ситуації. Наслідком цього стало ліквідація однієї з громад і об'єднання її під проводом більш лояльного пресвітера.

^[63] Мицкевич А. Посещение старшим пресвитером ВСЕХБ на Украине А.Л. Андреевым, совместно со своим поморником А.И. Мицкевичем общин евангельских христиан-баптистов Ровенской, Волынской и Львовской областей. *Бр тский вестник*. 1954. № 3–4.

^[64] Коваль Д. Християни віри євангельської... С. 291.

Служителі ЄХБ Рівненської обл. Рівне, 1955 р. Перший ряд зліва направо: другий – М. Ничипорук, третій – О. Андреев (ст. пресвітер в Україні), четвертий – К. Шкурський; у другому ряду перший – О. Збирун, четвертий – П. Бахур, п'ятий – А. Міцкевич (заступник ст. пресвітера в Україні).

Годі й уявити, як переживали душа і тіло старого чоловіка схожі ситуації. Скільки знадобилося мудрості і відваги, терпіння і любові. Безсумнівно, що витримати таку фізично, психологічно і духовно важку працю Макарій Андрійович міг тільки завдяки великій Божій опіці. 1955 р. про сімдесятилітнього старшого пресвітера писав журнал «Братский вестник»: «Варто особливо відзначити ширість і старанність брата Ничипорука, шанованого старця, який, долаючи фізичну слабкість через похилий вік і хворобливість і далі відвідує громади, до того ж великі відстані йому доводиться долати пішки»^[65].

Піклування про нащадків

◆ Макарій Андрійович умів помічати обдарованих людей, потенційних служителів церкви і сприяв їхньому зростанню, підтримував і скеровував. У минулому він став опорою свого брата Олексія. У радянські часи як старший пресвітер і пресвітер церкви М. Ничипорук також протегував низку служителів, хоча робити це було складно у час, коли молоді всяко забороняли брати участь у служінні. Наприклад, помітивши відповідальність і ретельність Мирона Бештинарського, який працював скарбником у канцелярії старшого пресвітера, М. Ничипорук наполегливо рекомендував рівненській церкві обрати його дияконом. А відзначивши потенціал молодого Василя Олійника, який у майбутньому стане пресвітером церкви, підтримував його

^[65] Сообщение из общин. *Братский вестник*. 1955. № 3–4.

служіння як керівника молоді, був наставником. Між цими служителями, очевидно, склалася особлива довіра. Василь Олійник, згадує, що молодіжні спілкування відбувалися таємно і в різних місцях, оскільки влада заборонила таку діяльність церкви, але щоразу молодь повідомляла про це свого пресвітера, якому глибоко довіряла і на захист якого сподівалася. Описуючи труднощі, які переживала церква на початку 60-х років, В. Олійник жалкував, що з ними вже не було Макарія Андрійовича, який завдяки своєму досвіду і врівноваженості зумів би знайти мудре рішення¹⁶⁶. М. Ничипорук, очевидно, також покладався на молодого служителя і шанував його. Згадуючи про служіння батька в Рівному, Ярослав Ничипорук називає саме ім'я Василя Олійника як співробітника Макарія Андрійовича.

Дуже довірливі і теплі стосунки склалися в Макарія із зятем Олексієм Маркевичем, який був пресвітером у Здолбунові. Макарій убачав у ньому спадкоємця свого досвіду і знань. «Вони разом часто досліджували Слово Боже, вели довгі бесіди. — Згадує онука Ірина Теремінська. — А коли тато помер, дідусю було вісімдесят чотири. Він дуже плакав, просто впав на коліна перед труною і казав: «Чого ж ти пішов. Хай би краще Бог забрав мене». Можливо, Макарій Ничипорук відчував цю спорідненість так гостро ще й тому, що не з усіма своїми дітьми мав таку духовну спільність. Батьки змалку виховували у дітей прагнення до знань, відповідальність у праці. А в радянський час здобувати освіту і мати гідну роботу означало відмовитися від церкви. Четверо синів Макарія обрали навчання і кар'єру, а отже обмежили контакти з батьками і церквою.

Довіра віруючих до довголітнього пресвітера не була безпідставною. Макарій Андрійович не поступився своєю відданістю церкві, навіть знаючи, що його чекає заборона звершувати служіння. Наприкінці 50-х років політика радянської влади щодо релігійних об'єднань стала набагато жорсткішою, посилювався контроль за життям віруючих. Від пресвітерів вимагали активної співпраці з органами влади, а невгодних служителів позбувалися, забороняючи їм релігійну діяльність. Напевно, передчуваючи, що церкву чекає нова хвиля випробувань, Макарій Андрійович зробив усе, щоб захистити її, усунувши хоча б формальні причини її ліквідації. Зокрема, 1956 р. було оновлено список «двадцятки», без якої громада не могла легально існувати, 1957 р. здійснено капітальний ремонт дому молитви відповідно до всіх технічних і санітарних вимог, щоб це не стало підставою його закриття¹⁶⁷. Не зміг лише захистити себе.

Уповноважений Ради у справах релігійних культів пропонував вести боротьбу з релігійними об'єднаннями «шляхом поступового позбавлення їхнього організованого керівництва, шляхом гнучкого підсікання їх»¹⁶⁸. 1958 р. у Рівненській області було знято з реєстрації 45 пресвітерів ЄХБ з

¹⁶⁶ Інтерв'ю з Олійником Василем Івановичем (1927 р.н., с. Крупець, проживає у м. Рівному), записала Бородинська Л.І. 12. 01. 2013 р. *Архів ІТ «Сувій»*.

¹⁶⁷ Зерна пам'яті. Історія церкви євангельських християн-баптистів м. Рівного (з нагоди 100-річчя). Рівне: Дятлик М., 216. С. 132.

¹⁶⁸ Войналович В. А. Партійно-державна політика щодо релігії... С. 85–86.

таких причин: «проведення бесіди на релігійні теми по квартирах», «організації ювілейного свята релігійних громад ЄХБ», «організації та проведення масової ходи й молитовного зібрання просто неба», «здійснення хрещення за великої кількості віруючих», «організації виступу молоді з декламацією віршів на молитовних зібраннях»^[69].

Наприкінці 1958 р. Макарія Ничипорука також зняли з реєстрації як старшого пресвітера і пресвітера рівненської церкви за порушення законодавства про культу. Син Ярослав пояснював заборону звершувати служіння просто: «Влада зняла батька, бо він не хотів розголошувати зміст нарад із пресвітерами і повідомляти про їхню діяльність».

Довголітній служитель передбачав такий розв'язок, про що свідчать спогади тодішнього керівника молоді Василя Олійника. «Ничипорук, напевно, знав, що щось таке буде, він покликав мене, і ще когось у котельню, дав нам протоколи і ще якісь папери, сказавши: «Все це треба спалити, бо буде біда». І хлопці спалили протоколи членських зібрань, нарад, з'їздів ще міжвоєнного періоду, списки членів церкви, листування, фінансові записи»^[70].

Досліджуючи історію євангельських християн на Волині, я відчувала, що в такому осередку активного життя церкви, як Рівне, мали би зберегтися багаті архіви, які б розкрили розмаїте життя і служіння віруючих у міжвоєнний період. Але жодних натяків на це, жодного документа, жодної згадки мені не траплялося. Початок архіву старшого пресвітера датувався аж 1958 р. А в місцевих архівах була тільки дешиця. І я чекала дня, коли цей скарб для історика ще відкриється. І от він настав. Навпроти мене за столом сидів старенький пресвітер – Василь Олійник – і розповідав, як 1958 р. за наказом старшого пресвітера він спалив усе те, на що я так довго чекала. Я відчула, як щось міцно стиснуло груди, аж забило дух. Накотилася хвиля розчарування і втрати. Спалили історію...

Тільки з часом, глибше осягаючи минуле, я наблизилася до розуміння становища служителя. Він не міг зробити інакше, бо рятував життя людей. У документах містилася інформація про співпрацю з іноземними осередками, про людей, які тепер мешкають закордоном, а їхні родичі залишилися в Україні, про внутрішні справи церкви, про які раніше відверто писали у протоколах. Усе це могло стати компроматом у руках невідомих «агентів» КДБ. Гадаю, що вибір цей був дуже важким, адже довелося спалити свідчення того розквіту, який церква переживала у часи його молодості. Але вибір цей був єдино можливий.

На засіданні «двадцятки» 12 листопада 1958 р. М. Ничипорук повідомив, що йому «доведеться невдовзі скласти всі церковні справи і залишити працю в церкві внаслідок зняття його з пресвітерського служіння».

А 19 листопада старшим пресвітером у Рівненській області уже був зареєстрований Радчук Петро Гордійович^[71]. «Ми прийшли на зібрання, – згадує В. Олійник, – Ничипорук сидить ззаду в залі, а Радчук – спереду. Тоді нам

^[69] Там само, с. 531–532.

^[70] Інтерв'ю з Олійником Василем Івановичем.

^[71] *Держ архів Рівненської обл.*, ф. Р-204, оп. 12, спр. 106, арк. 131.

хтось із Києва, здається, оголосив, що відтепер старшим пресвітером буде Радчук. Не знаю, що там діялося у владі, але ми були свідками такого»^[72].

Заборона здійснювати активне служіння не завадила Макарію Ничипоруку прислужитися церкві навіть у дуже похилому віці. Коли 1959 р. влада конфіскувала і зруйнувала молитовний будинок його рідної церкви у Здолбуніві, від запропонував для проведення богослужінь частину своєї хати, де зібрання проходили впродовж п'яти років.

Син Макарія Ничипорука, Ярослав також був служителем церкви, пресвітером у сусідньому селі Степанівка. Свого батька він запам'ятав «надзвичайно спокійним, миролюбним і привітним. Завжди намагався допомогти людям... Мене він лише раз у житті вдарив... — без засудження зауважував Ярослав, — дав ляпаса. І за що? Хтось у нас був і запитав, ким у роки війни працював мій брат Володимир у залізничному депо. А я, не думаючи, сказав, що був перекладачем з німецької. Батько промовчав. Але коли той чоловік пішов, він мені як дав: «Ти що, хочеш, що б «совети» забрали його?» Такий був страх, що «пришиють» співпрацю з німцями».

Дружина Макарія, Амалія, добре розумілася на лікарських травах, перейнявши знання від своєї мами, збирала і продавала зілля, консультувала хворих. Багато людей до неї зверталось по допомогу. Це й було додатковим прибутком родини до невеликої заробітної плати старшого пресвітера, а згодом пенсії, яка становила тоді 70 карбованців (мінімальна в 60-х роках)^[73].

Амалія померла у день народження Макарія — 15 березня 1964 р. Та й сам він не довго ще відзначав свої сумні роковини. Макарій Андрійович Ничипорук відійшов у вічність 18 листопада 1971 р. Очевидно, передчуваючи свій відхід, незадовго до смерті він записав у блокноті всі ключові дати своєї особистої і родинної історії. Саме завдяки цьому ми маємо такі точні дані про життя євангельського діяча.

ОБЖИНКИ

◆ Життя і служіння братів Ничипоруків припали на дуже драматичні й суперечливі часи ХХ ст. Один із найкращих способів зрозуміти ці часи — подивитися на них крізь призму долі людини. Олексій і Макарій Ничипоруки стояли біля витоків євангельського руху на Волині. Бог використав їхні природні здібності і жагу до Слова Божого, щоб зростити в них мудрих наставників для церкви. Так само як використав і їхні різні вдачі. Олексій був піонером, яскравим лідером, він стояв на чолі євангельських християн Волині тоді, коли про ця спільнота була чимось новим у суспільстві. Завдяки ідейності, баченню й організаторським здібностям за короткий час відбулося становлення євангельської спільноти на Волині. Групи тих, хто збирався для читання слова Божого було сформовано у громади, розвинуто різні напрями служіння, які охоплювали найбільш нагальні потреби віруючих: навчання

^[72] Інтерв'ю з Олійником Василем Івановичем.

^[73] Інтерв'ю з Ничипоруком Ярославом Макаровичем.

служителів, гуртування молоді, виховання дітей, заохочення до духовної праці жінок, місіонерство та благодійність. Запал, завзятість, енергійність, іноді твердість і дисциплінованість — це те, що дозволило Олексію Ничипоруку бути відданим Христовим місіонером, добрим наставником, духовним батьком і провідником. Розважливий, не спішний на слово, миролюбний, можливо навіть не яскравий, але з міцним осердям Макарій Ничипорук прислужився церкві тоді, коли вона по-особливому потребувала захисту, батьківського піклування і мудрості, коли вона, обмежена атеїстичним тиском, не могла діяти на повну потугу.

Водночас кожен із братів мав велику упевненість у своїх переконаннях, любов до слова Божого та відданість церкві. Обоє вони на шляху свого християнського життя та служіння зазнали втрат і випробувань. Олексій розділив долю численних емігрантів із західноукраїнських земель, опинившись у своєрідній ізоляції і втратив здоров'я. Макарій, як і багато батьків радянського часу, до останку молився за навернення до Бога своїх синів.

Не можливо без розчулення читати слова Михайла Подворняка: «Я чомусь і досі вірю, що хтось із живучих ще наших братів колись писатиме історію євангельсько-баптистського руху на рідних землях, а в тій славній минулій історії одне з перших місць буде дане заслуженому піонерві того руху, братові Ол. Ничипорукові»^[74]. На жаль, пам'ять людська зрадлива і непевна. Давно відійшли ті, хто особисто знав Олексія і Макарія Ничипоруків. У повоєнні роки склад рівненської церкви стрімко змінювався, навіть ті, хто добре знав першого пресвітера, не часто про нього згадували вголос, а тим більше не передавали своїх спогадів молодшому поколінню. Це було небезпечно. З тієї самої причини мало що знала й родина Ничипоруків про їхнє служіння. Так пам'ять про працю служителів зникла, хоча її наслідки залишилися. Ми впевнені, що на великому святі небесних обжинків, брати Ничипоруки прийдуть перед Господній престол із найкращими снопами своєї праці — євангельською церквою на Рівненщині, яку плекали у час розквіту і переслідувань.

^[74] Подворняк М. Небесний дім. С. 166.